

6. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 29.08.2023).
7. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 29.08.2023).

Удосконалення методології дослідження підпису в сучасному контексті

Максим Будзієвський,

канд. юрид. наук, доц., Запорізьке відділення Дніпропетровського НДІСЕ, м. Запоріжжя,
Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6094-7875>, e-mail: pinboxmb@gmail.com

У статті викладено основні теоретичні положення щодо етапів дослідження підпису. На основі практичного досвіду автора запропоновано шляхи вдосконалення чинної методики дослідження підпису.

Ключові слова: підпис; етапи дослідження підпису; автентичність; методика ідентифікації виконавця підпису.

On Improving of Signature Research Methodology in Modern Context

Maksym Budziyevskiy

The article outlines the main theoretical provisions regarding the stages of signature research. Based on the author's practical experience, ways to improve existing method of signature research are proposed.

Keywords: signature; stages of signature research; authenticity; method of signer identification.

Одним із найскладніших і водночас найзатребуваніших криміналістичних досліджень є почеркознавче дослідження підпису.

Темпи сучасного життя та науково-технічного прогресу такі, що будь-яке наукове пізнання потребує постійного вдосконалення, а наукові знання самі не трансформуються в уміння, навички та професійну компетентність. Повною мірою це стосується розвитку теорії та практики почеркознавчого дослідження підписів.

На сьогоднішній день підпис є найрозповсюдженішим об'єктом, який надходить на дослідження як об'єкт судово-почеркознавчої експертизи [1, с. 235].

Як обов'язковий реквізит документів підпис має велике значення під час здійснення різних видів державної, підприємницької та господарчої діяльності, а також різноманітних нотаріальних дій.

Підпис можна визначити як графічне накреслення, що позначає особу його виконавця, його виконують із метою посвідчення фактів, подій тощо [2, с. 5].

У великому тлумачному словнику сучасної української мови надано таке визначення поняття «підпис» — це «*прізвище або ініціали, написані власноручно під текстом, малюнком, картиною та інш., як свідчення авторства або підтвердження чого-небудь*» [3, с. 777].

У криміналістичній літературі існує багато визначень підпису. Найповнішим, на нашу думку, є визначення, запропоноване Н. О. Комісаровою: «*Підпис — це особливий вид рукопису, що базується на динамічному стереотипі і часових зв'язках, та ілюструє прізвище конкретної особи (його ініціали, ім'я та по-батькові) у вигляді літер або умовних письмових знаків, який виконаний цією особою власноруч, із засвідчувальною метою на певному матеріальному носії*» [4, с. 7]. Таке визначення не лише узагальнює найсуттєвіші ознаки підпису, а й відображає єдність психофізіологічних основ формування почерку та підпису як виду рукопису.

Узагальнивши наведені дефініції, визначимо характерні ознаки підпису:

- а) це посвідчувальний знак певної людини;

- б) особа виконує його власноруч;
- в) він позначає прізвище (ініціали, ім'я та по батькові, кличку, псевдонім, родинні зв'язки тощо) цієї особи;
- г) його наносять на матеріальний носій;
- д) він надає документу юридичну силу, слугує для посвідчення документів, свідчить про факти тощо.

Зазначені ознаки в комплексі дають змогу називати графічне зображення підписом, незалежно від того, чи містить це зображення прізвище особи, що його виконала, чи є зображенням окремих елементів, які не читаються. Однак головною з названих ознак є мета, з якою його наносять — посвідчення особи виконавця.

Своєрідність підпису як посвідчувального знака визначає деякі особливості методики дослідження. Оскільки підпис є особистим посвідчувальним знаком конкретної особи (якщо вона не вигадана), його необхідно досліджувати послідовно у два етапи: розв'язання питання про автентичність підпису і визначення виконавця неавтентичного підпису. Як результат такої послідовності:

- а) у разі встановлення автентичності підпису відпадає необхідність у проведенні другого етапу;
- б) у разі визначення неавтентичності підпису експерт може констатувати наявність або відсутність наслідування, іноді його вид та обсяг ознак, що різняться і які можна використати у подальшому дослідженні.

Перший етап дослідження підпису — розв'язання питання про автентичність — можна не проводити лише в таких випадках:

- 1) якщо невідомо, від імені якої особи виконано підпис на документі після слів, які засвідчують якусь дію (прийняв, видав) або посаду (комірни́к);
- 2) якщо особи, від імені яких виконано спірні підписи, не могли їх виконати через якісь точно встановлені обставини (смерть, тривала відсутність тощо), причому підозрювані не мали зразків автентичних підписів для наслідування;
- 3) якщо під час огляду підпису від імені певної особи визначено відмітки про виконання його кимось іншим (букви «за» перед підписом або вертикальний штрих перед зазначенням посади);
- 4) досліджуючи підписи від імені вигаданих осіб або осіб, які не вміють розписуватися (тоді розв'язувати питання про автентичність підпису взагалі немає потреби, а факт неавтентичності підпису визначається слідчим або у судовому порядку [5, с. 4]).

Уважаємо, що така двоетапність дослідження є вичерпною. Однак в епоху трансформації суспільства, появи відносно нових явищ (наприклад, безхатченки) і видів скоєння злочинів (шахрайство, розкрадання, крадіжки та ін.) трапляються непоодинокі випадки, коли проведення традиційного почеркознавчого дослідження не відповідає сучасним умовам.

На нашу думку, наведений етап дослідження підпису слід доповнити додатковою підставою, коли питання про автентичність може не проводитися, якщо:

- орган досудового розслідування має певні докази (допити свідків, потерпілих, обвинувачених тощо) скоєння злочину конкретною особою;
- у розпорядженні експерта є необхідна кількість зразків підпису певної особи для проведення експертизи;
- наявний перелік причин за умов, які сприяли скоєнню злочину саме у такий спосіб.

Ця пропозиція є дискусійною, її можна вдосконалювати та доповнювати. Водночас зауважуємо, що позиція автора спрямована на суттєве розширення можливостей експертів-почеркознавців у галузі ідентифікаційного дослідження, що, у свою чергу, розширить можливість правоохоронних органів у досягненні істини в кожному конкретному випадку.

Перелік джерел посилання

1. Свобода Є. Ю. Судово-почеркознавча експертиза підписів: сучасні можливості. *Криміналістика і судебна експертиза*. 2013. Вып. 58(2). С. 235—243.
2. Воробей О. В., Меленевська З. С. Криміналістичне дослідження підписів : посібник. Київ, 2006. 84 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2003. 1440 с.
4. Комісарова Н. О. Криміналістичне дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю : автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 18 с.
5. Меленевська З. С., Ковальов К. М., Шпаковий Н. Г. Методика дослідження підписів. ДНДЕКЦ МВС України, 2009. Реєстраційний код № 1.1.53 у Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства України. Київ, 2009. 21 с.

Відвід спеціаліста та експерта у кримінальному судочинстві

Віталій Варлахов,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6446-4400>, e-mail: 19varlahov84@gmail.com

Проведено теоретичне дослідження обставин, якими може бути обґрунтовано заяву про відведення спеціаліста та експерта у кримінальному провадженні згідно з чинним законодавством України. Приділено увагу попередній участі експерта у кримінальному провадженні як спеціаліста. Відповідно до чинного законодавства участь експерта у кримінальному провадженні раніше в якості спеціаліста не є підставою для відводу.

Ключові слова: кримінальне судочинство; спеціальні знання; спеціаліст; експерт; відвід.

Recusing a Forensic Examiner and Non-Forensic Professional in Criminal Proceedings

Vitalii Varlakhov

This paper has carried out theoretical research of the circumstances to be grounded with for the recusal file claim regarding a forensic examiner and non-forensic professional. It focuses on whether a forensic examiner has acted as a non-forensic professional in previous criminal proceedings. According to the actual law due, a forensic examiner's acting as a non-forensic professional before does not constitute legal grounding for recusal.

Keywords: criminal proceedings; specialized knowledge; non-forensic professional; forensic examiner; recusal.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — *КПК України*) [1] визначає двох суб'єктів, які застосовують спеціальні знання під час розслідування правопорушень: експерта (ст. 69 КПК України) і спеціаліста (ст. 71 КПК України). У кримінальному процесі (відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України) експерт і спеціаліст мають статус учасників кримінального провадження з відповідними правами й обов'язками, до того ж спеціаліста та експерта законодавцем віднесено до групи «інших учасників кримінального судочинства». Ця обставина пов'язана з тим, що зазначені учасники кримінального процесу не мають у справі власної зацікавленості, а отже, не виступають ні на боці обвинувачення, ні на боці захисту. Спеціаліст та експерт — це особи, які володіють спеціальними знаннями, але процесуально ці учасники розрізняються.

Згідно зі ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право, відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [2], на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються галузі її знань.